

ilahiyat akademi

Sayı: 21, 2025, 449-475.

Issue: 21, 2025, 449-475.

Fransa'da İmam Eğitimi ve Devlet Müdahalesi: Laiklik, Güvenlik ve Toplumsal Tartışmalar

Imam Training and State Intervention in France: Secularism, Security, and Social Debates
Zehra GELİCİ

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı

Asst. Prof., DİB Bordeaux, France

zehra3772@gmail.com | ORCID: [0000-0002-0622-5062](https://orcid.org/0000-0002-0622-5062) | ROR ID: [007x4cq57](https://ror.org/007x4cq57)

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type

Araştırma Makalesi Research Article

Geliş Tarihi Date Received

21.02.2025 21.02.2025

Kabul Tarihi Date Accepted

20 Mayıs 2025 20 May 2025

Yayın Tarihi Date Published

29 Haziran 2025 29 June 2025

İntihal Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımı ile taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned with Turnitin software. No plagiarism detected.

Etik Beyan Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Zehra Gelici).

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Zehra Gelici).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır.

Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Atıf/ Cite as

Gelici, Zehra. "Fransa'da İmam Eğitimi ve Devlet Müdahalesi: Laiklik, Güvenlik ve Toplumsal Tartışmalar". *İlahiyat Akademi* 21 (Haziran 2025), 449-475.

DOI: [10.52886/ilak.1644564](https://doi.org/10.52886/ilak.1644564)

Gelici, Zehra. "Imam Training and State Intervention in France: Secularism, Security, and Social Debate". *Theological Academia* 21 (June 2025), 449-475.

DOI: [10.52886/ilak.1644564](https://doi.org/10.52886/ilak.1644564)

Öz

Fransa, Avrupa’da nüfusuna oranla en fazla Müslümanın yaşadığı ülkelerden biri olup, ülkede yaklaşık 5 milyon Müslümanın bulunduğu tahmin edilmektedir. Fransa’da Müslüman toplulukların ibadetlerini yerine getirebildikleri camii ve dini kuruluşlarda uzun yıllar boyunca menşe ülkelerden görevlendirilen imamlar görev yapmıştır. Ancak, Fransa’da 2024 yılında yürürlüğe giren yeni düzenlemeler, imam eğitimi ve görevlendirme süreçlerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Fransa’nın 1905 Laiklik Yasası’na dayanan ancak farklı yorumlara açık olan laiklik anlayışı, özellikle 1980’lerden itibaren İslam bağlamında tartışılmaya başlanmıştır. Fransa’nın sömürgecilik geçmişi ve özellikle Cezayir’in bağımsızlık mücadelesi, ülkedeki İslam algısını şekillendirmiş ve Müslüman toplumuna yönelik politikaların belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu etkiye bağlı olarak uzun süredir Türkiye, Fas ve Cezayir gibi ülkelerden gelen imamların Fransa’daki camilerde görev yapması, Fransız hükümeti tarafından yabancı etki unsuru olarak değerlendirilmiş ve 2024 itibarıyla bu imamların ülkeye girişleri ve görev yapmaları yasaklanmıştır. Bu düzenlemeler, Fransa’da dini eğitimi almış, Fransızca bilen ve doğrudan cami dernekleri tarafından finanse edilen imamların istihdam edilmesini zorunlu kılmıştır. Ancak yürürlüğe giren bu yeni düzenleme, Fransa’daki Müslüman toplum açısından çeşitli zorluklar doğurmuştur. İlk olarak, dini derneklerin finansal kaynaklarının yetersizliği, imam istihdamını zorlaştırmıştır. Laiklik ilkesi gereği devlet desteğinden mahrum olan bu dernekler, bağış ve aidatlar ile ayakta kalmaya çalışmaktadır. İkinci olarak, Fransa’da devletin belirlediği kriterlere uygun, hem Fransızca bilen hem de iyi bir din eğitimi almış yeterli dini bilgiye sahip imamların sayısının yetersizliği bu alandaki açığı daha da derinleştirmiştir. Bu çalışma öncelikle, Fransa’daki imam eğitiminin dönüşümünü laiklik, güvenlik ve toplumsal tartışmalar bağlamında ele almakta, devletin imam istihdamına yönelik artan müdahalesini analiz etmektedir. Çalışmada ayrıca Fransa’daki Müslüman toplumun imam eğitimi konusunda geliştirdiği alternatif modeller incelenecek ve imam yetiştirme süreçleri analiz edilecektir. Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan literatür taraması kullanılmış, akademik çalışmalar, gazete haberleri, resmî belgeler ve politika metinleri incelenmiştir. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve Fransa’daki imam eğitimi politikalarının dönüşümü, mevcut yasal düzenlemeler ve toplumsal yansımalar bağlamında ele alınmıştır. Araştırmanın amacı, Avrupa ülkelerinde süregelen imam eğitimi krizini Fransa özelinde ele alarak, devlet müdahaleleri ve Müslüman toplumun bu duruma verdiği tepkileri değerlendirerek problemin çözümüne yönelik Fransa’nın istediği şartlarda başlattıkları imam eğitimi projelerini incelemektir. Bu çalışmanın önemi, Fransa’da imamlık mesleğinin geleceği ve Müslüman toplumun dini yaşamını sürdürebilmesi açısından yeni dinamiklerin belirlenmesine katkı sunması ve din eğitimi alanında yapılacak çalışmalara kaynak oluşturmasıdır. Sonuç olarak, Fransa’da imamlık mesleğinin profesyonelleşme eksikliği, düşük maaşlar ve eğitilmiş imam açığı gibi temel sorunlarla karşı karşıya olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, Fransa devleti laiklik, vatandaşlık ve dil kriterlerine uygun, ancak aynı zamanda dini açıdan yeterli bilgiye sahip imamlar yetiştirebilmek için uzun vadeli bir eğitim stratejisine ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışma, Fransa’daki imam eğitimi politikalarının gelecekte nasıl şekilleneceğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, İmam Eğitimi, İmam Okulu Çalışmaları, Avrupa, Fransa.

Abstract

France is one of the European countries with the highest proportion of Muslims in its population, with an estimated 5 million Muslims residing in the country. For many years, imams appointed from their countries of origin have served in mosques and religious institutions where Muslim communities in France perform their religious duties. However, new regulations that came into effect in 2024 have led to significant changes in the training and appointment processes of imams. France's understanding of secularism, which is based on the 1905 Secularism Law but is open to different interpretations, has begun to be discussed in the context of Islam, especially since the 1980s. France's colonial past, especially Algeria's struggle for independence, has shaped the perception of Islam in the country and has been influential in determining policies towards the Muslim community. Due to this influence, the fact that imams from countries such as Türkiye, Morocco and Algeria have been working in mosques in France for a long time has been considered as a foreign influence element by the French government. Consequently, as of 2024, these imams are banned from entering the country and working. These regulations made it mandatory to employ imams who received their religious education in France, spoke French, and were directly financed by mosque associations. However, this new regulation has introduced various challenges for the Muslim community in France. Firstly, the inadequacy of the financial resources of religious associations made it difficult to employ imams. As these associations do not receive state support due to the principle of secularism, they rely on donations and membership fees to sustain themselves. Secondly, the inadequacy of the number of imams in France who meet the criteria set by the state, who speak French and have a good religious education, and have sufficient religious knowledge, has further deepened the gap in this area. This study primarily examines the transformation of imam training in France in the context of secularism, security, and social debates, analyzing the increasing state intervention in imam employment. The study will also examine alternative models developed by the Muslim community in France regarding imam training and analyze the imam training processes. The research is based on a qualitative methodology, specifically a literature review, analyzing academic studies, newspaper articles, official documents, and political papers. The data obtained have been evaluated through descriptive analysis, addressing the transformation of France's imam training policies in light of existing legal regulations and social implications. The aim of the research is to examine the ongoing imam training crisis in European countries, specifically in France, and to evaluate state interventions and the reactions of the Muslim community to this situation, and to examine the imam training projects initiated by France under the conditions it desired, in order to solve the problem. The importance of this study is that it contributes to the determination of new dynamics in terms of the future of the imam profession in France and the continuation of the religious life of the Muslim community, and that it creates resources for studies to be carried out in the field of religious education. In conclusion, it has been determined that the profession of imam in France faces fundamental challenges such as a lack of professionalization, low salaries, and a shortage of trained imams. In this context, the French state needs a long-term education strategy to train imams who comply with the criteria of secularism, citizenship, and language, but also have sufficient religious knowledge. This study provides important clues about how the imam education policies in France will shape in the future.

Keywords: Religion Education, Imam Education, Imam School Initiatives, Europe, France.

Giriş

Fransa, temeli 1905 yasasına dayanan ve Fransız toplumu tarafından farklı şekillerde yorumlanmasından dolayı tanımı ile ilgili tam bir uzlaşmanın sağlanamadığı laik bir ülkedir. Esasında bahsi geçen 1905 yasasında terim olarak yer almayan laiklik, Fransız kamuoyu ve akademisyenler tarafından dini konularda katı devlet tarafsızlığı, vatandaşları Kiliseye karşı korumak için dini işlere devlet müdahalesi, kamusal alanda dinin tezahürlerine karşı çıkmak ve hatta İslâmofobik tutumlara bir kılıf olarak yorumlanmaktadır. Bu noktada Fransızların laiklik ve İslâm dinine bakış açılarını anlamak için Fransa ve onun özellikle Afrika’da bulunan Müslüman coğrafyasındaki sömürgecilik geçmişini iyi bilmek gerekmektedir. Özellikle 1962’de son bulan Fransızlara karşı Cezayir’in bağımsızlık savaşı, hem Fransız hem de Cezayir toplumlarında derin izler bırakmış ve iki ülke arasındaki ilişkileri etkilemekle birlikte Fransızların İslâm’a karşı bugünkü tutumlarını da belirlemiştir.¹ Daha önceleri Katolikliğe karşı bir mücadele aracı olarak kullanılan laiklik, Fransa’da 1980’lerden beri İslâm bağlamında tartışılmaktadır. Bu bağlamda Müslüman kadınların taktığı başörtüsü başta olmak üzere camilerin inşası, sokakta Cuma namazı kılınması ve okul kafeteryalarında Müslümanlara özel yemekler verilmesi gibi pek çok husus tartışma konusudur. Çoğu Avrupa ülkesinde olduğu gibi Fransa’daki sağcı popülistler de Avrupa’nın kitlesel bir İslâmlaşmanın eşiğinde olduğunu ve yalnızca ulusal kimlikleri yeniden teyit eden, göçü sınırlayan ve kültürel İslâmlaşmanın çeşitli algılanan biçimleriyle mücadele eden milliyetçi programların Fransız kültürünü kurtarabileceğini söyleyerek² siyasi kazanç elde etme düşüncesiyle konuyu istismar ettikleri görülmektedir.

Aşırı sağ partilerin Fransa’daki politik gündeminde öne çıkan konulardan biri de ülkedeki camilerde görev yapan imamlar olmuştur. Bu imamların önemli bir kısmı, Türkiye, Cezayir ve Fas gibi Müslüman ülkelerde eğitim almış ve geçici görevle Fransa’ya gönderilmiştir. Hâlihazırda Fransa genelinde yaklaşık 2.700 imamın görev yaptığı, bunlardan yaklaşık 300’ünün ise menşe ülkelerle yapılan anlaşmalar doğrultusunda söz konusu ülkelerin devletleri tarafından finanse edildiği bilinmektedir. Ancak bu uygulama, uzun süredir Fransa’da eleştiri konusu olmakta; yabancı devletler tarafından atanan imamların, topluluklar üzerindeki sosyal etkileri dikkate alındığında, bu durumun ülkenin ulusal egemenliği açısından risk oluşturduğu savunulmaktadır. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron da 2020 yılında yaptığı bir açıklamada, yabancı ülkelere gelen imam uygulamasına son verilmesini istemiş ve bu konuda siyasi bir irade ortaya koymuştur. Macron, bu tedbirin “İslamcı ayrılıkçılık”la ve Fransa’daki İslâm üzerindeki “yabancı etkilerle” mücadele amacı taşıdığını vurgulamıştır. Bu yaklaşım, Fransa’nın kendi topraklarında görev yapan, ancak başka ülkelere maaş alan imamları artık kabul

¹ John Tolan, “A French Paradox? Islam and Laïcité”, *Georgetown Journal of International Affairs*, 18/2 (Summer/Fall 2017), 45.

² Gilles Frigoli- Gilles Ivaldi, “L’extrême Droite et l’İslâm: Fractures Idéologiques et Stratégies Électorales”, *Hommes & Migration* 1/1316 (2017), 32.

etmeyeceği anlamına gelmektedir.³ Bu doğrultuda Fransa İçişleri Bakanı G rald Darmanin, 1 Ocak 2024 itibarıyla başka ülkelerden eğitilip gönderilen yeni imamların Fransa’ya kabul edilmeyeceğini açıklamıştır. Yine bu bağlamda, 1 Nisan 2024 tarihinden itibaren h lihazırda ülkede görev yapan yabancı imamların mevcut statülerini sürdüremeyecekleri belirtilmiş; bunun yerine, camileri yöneten derneklerin doğrudan istihdam ve maaş ödemesi yapabileceği özel bir çerçevenin uygulanacağı duyurulmuştur. Bu düzenlemeyle, hiçbir imamın yabancı bir kamu otoritesinden maaş almaması hedeflenmektedir. Ayrıca İçişleri Bakanı Darmanin, Fransa’da görev yapacak imamların giderek daha fazla oranda –en azından kısmen– Fransa’da eğitim almış olmaları gerektiğini ve bu eğitimin Fransız Cumhuriyetinin yasa ve ilkeleriyle uyumlu olması gerektiğini ifade etmiştir.⁴ öte yandan, Ramazan ayı gibi istisnai dönemlerde yurt dışından gelen geçici “Ramazan imamlarına” yönelik uygulamanın süreceği açıklanmıştır. Ancak bu düzenlemeler kamuoyunda tartişmalara neden olmuş; bazı eleştirmenler, yabancı imamların görevlendirilmesine son verilmesi kararının, Fransa’nın geçmişte başörtüsü yasağı gibi uygulamaları da göz önünde bulundurulduğunda, İşl mofobi algısını beslediğini ileri sürmüştür. Nitekim Fransa, son yıllarda İşlami uygulamalara yönelik çeşitli kısıtlayıcı politikalar nedeniyle hem iç kamuoyunda hem de uluslararası platformlarda eleştirilere maruz kalmaktadır.⁵ Bununla ilgili olarak Fransa’da kamu görevlilerinin, öğretmenlerin ve öğrencilerin ( zellikle liselerde) başörtüsü takmasının yasaklanması sonucunda Müslüman bireyler tarafından açılan çok sayıda dava bulunmaktadır.⁶ Bunların  oğu AİHM’e taşınmış, fakat genellikle Fransa lehine sonuçlanmıştır. Yine 2021’de kabul edilen ve kamuoyunda “Separatizm Yasası” (resmi adıyla “Cumhuriyet Değerlerine Saygıyı Güçlendirme Yasası”) olarak bilinen yasal düzenlemeler, Müslüman derneklerin faaliyetlerini hedef aldığı gerekçesiyle tepki görmüş ve sonrasında İnsan hakları örgütleri ve bazı Müslüman sivil toplum kuruluşları tarafından bazı maddeler Anayasa Konseyi’ne taşınmıştır. Avrupa düzeyinde ise dava süreçleri AİHM’e taşınmıştır. Bu yasa, cami dernekleri ve imamların devlet müdahalesine maruz kalmasına neden olduğu için Müslüman kurumlar tarafından “dini özgürlük ihlali” olarak görülmektedir. Bahsi geçen Separatizm Yasası  er evesinde Fransa’da valilik kararıyla bazı camiler kapatılmış, bazı imamların oturumları iptal edilmiş ya da sınır dışı kararları alınmıştır.⁷ Bu işlemlere karşı idari mahkemelere ve Danıştay’a yapılan başvuruların bir kısmı kazanılmış, bazıları ise reddedilmiştir. Son olarak Fransa’daki iki büyük

³ H l ne de Lauzun, “French Government Puts an End to Imams Paid by Foreign Countries”, *The European Conservative* (Erişim 25.05.2024).

⁴ Islamic Research & Information Center (IRIC), “France Will no Longer Accept Imams Trained by Foreign Countries” (Erişim 25.05.2024).

⁵ IRIC, “France Will No Longer Accept Imams.”

⁶ Engy Abdelkader, “A Comparative Analysis of European Islamophobia”, *UCLA Journal of Islamic and Near Eastern Law* 16/1 (2017), 47.

⁷ Im ne Ajala, “France’s Anti-separatism Law is Increasing the Securitisation of Muslims”, *An Initiative of the Asia Institute* (Erişim 01.05.2024).

Müslüman STK olan CCIF (Collectif Contre l'Islamophobie en France-Fransa'da İslamofobiye Karşı Birlik) ve Barakacity, "radikal İslamcılıkla ilişkili" oldukları gerekçesiyle hükümet kararıyla kapatılmış, CCIF kendini feshedip Belçika'ya taşındıktan sonra Fransa aleyhine AİHM'de dava açmıştır. Dava, ifade ve örgütlenme özgürlüğü ihlali iddiasıyla devam etmektedir.⁸

Bu çalışma, son gelişmelerle birlikte Fransa'da gündeme gelen imam eğitimi tartışmalarını ve Müslümanların bu sorunun çözümüne yönelik yürüttükleri faaliyetleri ele almaktadır. Araştırmanın temel amacı, yeni yasanın yürürlüğe girmesinden itibaren geçen yaklaşık bir yıllık süreçte, bu yasanın Müslüman toplumu ile onların ibadet ve din eğitimi faaliyetleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Ayrıca, çalışmanın bir diğer amacı, Müslümanların dini faaliyetlerinde kilit rol oynayan imamların eğitimiyle ilgili yaşanan gelişmeleri analiz etmek ve bu alanda ortaya çıkan ihtiyaçları vurgulamaktır. Bu doğrultuda, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan literatür taraması kullanılmış; özellikle imamlarla ilgili tartışmaların yoğunlaştığı 2000 yılından sonraki güncel çalışmalar incelenmeye çalışılmıştır. Bu konuda Fransa ve Türkiye'de yazılmış kitap, makale, gazete haberleri, dergiler ve internet siteleri veri toplama amacı ile taranmıştır. Bunun yanı sıra resmi politika belgeleri, yasal düzenlemeler, hükümet açıklamaları da incelenerek çalışmanın verileri elde edilmiştir. Özellikle Fransa İçişleri Bakanlığı'nın açıklamaları ve Fransa'da din ve laiklik üzerine yapılan güncel çalışmalar, imam eğitimi ve görevlendirme süreçlerine yönelik alınan kararların kapsamını ve etkilerini anlamak için incelenmiştir. Elde edilen bu veriler betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, imamların yabancı ülkeler tarafından görevlendirilmesine getirilen kısıtlamalar ve Fransa'da imam eğitimi politikalarının dönüşümü, mevcut yasal düzenlemeler ve toplumsal tartışmalar ışığında ele alınarak yorumlanmıştır.

Araştırmanın önemi, Türkiye'de akademik yazında Fransa bağlamında imam eğitimi üzerine yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de imam eğitimi ve Diyanet'in yapısı üzerine oldukça kapsamlı bir literatür bulunmasına karşın Türkiye merkezli akademik yayınlarda Fransa'ya dair bulgulara ya hiç yer verilmemekte ya da konu yüzeysel biçimde, daha çok Diyanet'in yurtdışındaki genel faaliyetleri bağlamında ele alınmaktadır. Örneğin, Funda Aslan'ın yüksek lisans tezinde, Fransa'daki DİTİB derneklerinin din eğitimi faaliyetleri ve bu faaliyetlerin Türk toplumunun ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığı incelenmiştir.⁹ Oysa Fransa'daki bağlam, Almanya veya Hollanda gibi diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak, imamların eğitime ve kamusal görünürlüğüne dair özel sınırlamalar ve tarihsel koşullar içermektedir. Bu farklılık,

⁸ Lucas Planavergne, "Requête Devant la CEDH, Deuxième Vie en Belgique: Que Devient le Collectif Contre l'islamophobie en France?", *Marianne* (Erişim 01.05.2025).

⁹ Funda Aslan, *Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'nin (DİTİB) Din Eğitimi ve Din Hizmetleri Çalışmaları* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

Fransa'daki Müslüman toplulukların dinî temsil sorunlarının daha iyi anlaşılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Fransa’da imam eğitimi, gerek kamuoyunda gerekse devlet düzeyinde yıllardır önemli bir tartışma alanıdır. Laikliğin katı biçimde uygulandığı Fransız bağlamı, imamların yalnızca dinî lider değil, aynı zamanda siyasal ve kültürel temsilciler olarak da değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle Fransa’daki imam eğitimi çalışmaları, sıklıkla güvenlik, radikalleşme ve entegrasyon gibi başlıklarla ilişkilendirilmekte, ancak bu meseleler Türkiye’de yeterince yankı bulmamaktadır. Bu çalışma, söz konusu akademik boşluğu doldurmayı amaçlayan Fransa’daki imam eğitimi süreçlerini hem yerel aktörlerin (camiler, dernekler, vakıflar) hem de devletin perspektifinden ele alan özgün ve öncü bir çalışma olarak literatürde yeni bir tartışma alanı açmaktadır. Aynı zamanda bu çalışma, Türkiye’nin yurtdışındaki din hizmetleri politikalarının Fransa bağlamındaki pratik sonuçlarını ve yerel zorluklarını sahaya dayalı verilerle görünür kılmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle araştırma, hem Türkiye’deki literatüre önemli bir katkı sunmakta hem de Fransa’daki Müslüman toplulukların dinî temsil ve mesleki formasyon süreçlerine dair daha derinlikli bir anlayış geliştirilmesine imkân tanımaktadır.

Bu noktada öncelikle konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Fransa’da din ve din eğitimine bakış incelenecektir.

1. Fransa’da Din ve Din Eğitimi

Fransa, din ve devlet işlerini birbirinden ayıran, katı laiklik uygulamaları olan bir ülkedir. Tarihi olarak Fransız laik cumhuriyetinin ilkeleri 1789 Devrimi’ne ve akabinde ilan edilen İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’ne dayanmaktadır. 1789 Fransız devriminin temelini oluşturan, insanın toplum içerisinde temel hak ve özgürlüğünü korumak ve hatırlatmak amacıyla yayımlanan bu bildirinin 10. Maddesine göre; hiç kimse, kamu düzenini bozmadıkça, dinsel inanç ve görüşler de dâhil olmak üzere, düşüncelerinden dolayı rahatsız edilemez. Fransız Devriminden iki yıl sonra hazırlanan 1791 anayasası ile Fransa’da Katolik kilisesi resmi din olmaktan çıkarılmıştır. 1792 yılında ise dini vakıflar tamamen kaldırılmış ve devlet dini faaliyetleri finanse etmeyi bırakmıştır. Bütün bu gelişmelerin ardından 1881 yılında Jules Ferry eğitim yasaları ile ilköğretimin “laik, ücretsiz ve zorunlu” olduğu ilan edilmiştir.¹⁰ 1905 yılında ise dini kurumların kamusal alan üzerindeki hakimiyetini tamamen sonlandıran ve laiklik yasası olarak bilinen bir yasa

¹⁰ Matthew J. Gordner, “Challenging The French Exception: ‘Islam’ and Laïcité, In-Spire Journal of Law”, *Politics and Societies* 3/2 (2008), 72.

çıkarılmıştır. Bu yasaya göre Cumhuriyet, hiçbir dini desteklememekte, ancak vicdan özgürlüğünü ve dinlerin serbestçe uygulanmasını garanti altına almaktadır.¹¹

Fransa’da halihazırda Müslümanların yaşadığı problemlerin kaynağını büyük oranda Fransa’nın din hakkındaki değerlendirmelerinin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Esasında 1905 yılında Devlet ile Roma Katolik Kilisesi arasındaki iktidar mücadelesinin bir sonucu olarak gerçekleşen ayrışmanın ve çıkarılan laiklik yasasının İslâm’la hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Ancak, o dönemde yaşanan dine karşı duyulan şüphe ve hatta düşmanlığın mirası, bugün de genel olarak İslâm’a yönelik tutumları etkilemektedir.¹² 1905’te çıkarılan bu yasayla birlikte kilise ve devlet birbirinden ayrılarak hükümet işlerine ve devlet politikalarının belirlenmesine dinin dahil olmasını engelleyen bir laiklik anlayışı benimsenmiştir. Bu durum her ne kadar Fransızlar için üzerinde fikir birliği sağlanmış bir konu olsa da bazı Müslümanların Fransız toplumuna uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır. Çünkü İslâm, insan hayatının her safhasına dokunan kamusal, somut bir dindir. Bunun sonucu olarak Fransa’nın büyük çoğunluğunun cinsel ve toplumsal cinsiyet değerleri de dahil olmak üzere her bakımdan aşırı derecede sekülerleştiği bir zamanda Müslümanlar, kantinlerde helal yemek, iş yerinde ibadet olanakları ve kadınların kamusal alanlarda başörtüsü takma hakkı gibi dini ihtiyaçlarıyla ilgili taleplerde bulunmaktadır. Ancak bu taleplere “Dini saiklere dayanan özel talepler kamu hizmetinin uyarlanmasını haklı gösteremez” argümanı ile karşı çıkmaktadır. Bunun neticesinde okullarda yönetmelik gereği öğrencilerin dini ihtiyaçlarına göre yemek servisi yapma zorunluluğu ve öğrencilerin bu tür yemekleri talep etme hakları yoktur; ayrıca, öğrencilerin evden kendi öğle yemeklerini getirmelerine de izin verilmemektedir.¹³

Fransa’da devlet okullarında herhangi bir din eğitimi verilmemektedir. Bununla birlikte devlet, özel dini okullar üzerinde de ciddi bir denetime sahiptir. Bu okullara sağlanan finansmanın yaklaşık %85’i devlet tarafından karşılanmaktadır.¹⁴ Katolik okullarının devlet desteğinden yararlanabilmesini mümkün kılan 1959 tarihli Debré Yasası, bu okulların müfredatlarını ulusal eğitim programına uygun hale getirmelerini şart koşmuştur. Bugün Fransa’daki dini okullar, belirli bir devlet müfredatını uygulamak ve her dinden öğrenci kabul etmekle yükümlüdür. Ayrıca din eğitime yalnızca haftada bir saat gibi sınırlı bir süre yer verebilirler. Bu okullar hâlâ “dini okul” olarak tanımlansa da yapısal olarak Fransız devletinin eğitim anlayışına oldukça yaklaştırmışlardır. Öte yandan, Katolik Kilisesi ve diğer dini grupların izlediği yolu takip etmeye çalışan Müslümanlar da kendi dini derneklerini

¹¹ Cecile Laborde, “Secular Philosophy and Muslim Headscarves in Schools”, *The Journal of Political Philosophy* 13/3 (2005), 30.

¹² Steven Philip Kramer, “France’s Muslim Predicament”, *National Interest* (March/April 2020), 48.

¹³ Sofia Soter Henriques, *An Attempt To Create an Islam That The French Can Accept: A Post-Colonial Study of Race, Immigration And Gender in French Laïcité* (Budapeşte: Central European University, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 15.

¹⁴ Jocalyn Maclure – Charles Taylor, *Laïcité et Liberté Conscience* (Saint-Denis: Les Edition du Boreal, 2010), 28.

kurmuş, camiler inşa etmiş ve dini okullar için devlet desteği talep etmişlerdir. Ancak Müslümanlar bu süreçte, diğer dini grupların yararlandığı haklara erişmek yerine, devletin direnci ve baskısıyla karşı karşıya kalmaktadırlar.¹⁵

2. Fransa’da Müslümanlar ve Müslümanlara Ait Kuruluşlar

Fransa’da 1872 kanunu ile 6 Ocak 1978 tarihli “Informatique et Libertés” kanunu “ırksal veya etnik kökenleri, siyasi, felsefi veya dini görüşleri doğrudan veya dolaylı olarak ortaya koyan kişisel verilerin toplanmasını veya işlenmesini...” yasaklamaktadır.¹⁶ Bu nedenle Fransa’da ne kadar Müslümanın yaşadığını kesin rakamlarla söylemek doğru olmasa da Fransa’nın Avrupa’da en fazla Müslümanın yaşadığı ülke olduğu bilinmektedir. Bu durumun en büyük sebebi ise göçlerdir. Fransa’ya gerçekleşen göçlerin büyük bölümü de Fransa’nın geçmişte sömürüsü olan Afrika ülkelerindendir. Yine bu nedenle Fransa’nın İslâm ile ilişkisi eskilere dayanmaktadır. I. Dünya Savaşında Fransız ordusunda Fransa için savaşan çok sayıda Müslüman askerin varlığı bilinmektedir. Bu nedendir ki Fransa’da Müslümanlara ait en eski kuruluş 1926 yılında Fransa Devletinin desteği ile savaşlarda ölen Cezayirli Müslüman askerlerin anısına yapılan ve mimarisinde tamamen Fas esintilerinin bulunduğu “Grande Mosque de Paris” Paris Büyük Camidir. Bünyesinde Paris Camisi İslâm Enstitüsü de bulunan kurumun rektörü Fransız liderler için Fransız Müslümanların fiili sözcüsü olarak kabul edilmektedir. Bu caminin devlet projesi olduğu düşünüldüğünde Fransız liderlerin cami ve cami yöneticileri hakkındaki bu değerlendirmeleri normal kabul edilmektedir.¹⁷

9 Ekim 1981 tarihli yasa ile Fransa’da yabancılar için örgütlenme özgürlüğü tanınmış ve bu tarihten başlayarak yerel dernekler etrafında yapılandırılan ibadet mekanları ve bağımsız alanlar, Müslüman inancını örgütlemenin standart yolu olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu dini dernekler 1905 yasasının 2. Maddesine göre devletten herhangi bir yardım almamakla birlikte kademeli olarak uygulamaya konan konut ve emlak vergisinden muaf olmak gibi dolaylı yardımlardan yararlanmaktadır. Ayrıca, yeni dini yapıların inşası için dini derneklerin alacağı kredilere devlet garanti verebilmekte ve bir belediyenin dini bir derneğe sembolik bir kira karşılığında uzun vadeli kira vermesi uygulaması söz konusu olabilmektedir.

1981 yılında çıkarılan yasayla birlikte Müslümanlar kendi derneklerini kurmaya başlamışlardır. Bu bağlamda Fransa’da 1986’da Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği (DİTİB), 1995’te İslâm Toplumu Millî Görüş (IGMG), 1983’te Fransa İslâmi

¹⁵ Rafia Khader, *Islam Française: The French State's Response to a National Identity Crisis* (Chicago: The University of Chicago, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 9.

¹⁶ Hervé Vieillard-Baron, “L’İslâm en France: Dynamiques, Fragmentation Et Perspectives”, *Information Géographique* 1 (2016), 28.

¹⁷ Kramer, “France’s Muslim Predicament”, 48.

Kuruluşları Birliği (UOIF), 2013'te Fransa Camiler Birliği (Union des Mosquées de France-UMF), 1994'te Lyon Büyük Cami, Bordeaux Büyük Cami gibi farklı çatı kuruluşlar oluşmuş ve bu kuruluşların her birinin önemli etki alanları bulunmaktadır.

Müslümanların bu dernekleşme faaliyetleri sürerken, Paris Büyük Caminin yapımından yıllar sonra Fransız liderlerin Müslümanlarla ilgili projeler geliştirerek kendi tabirleriyle bir Fransız İslâmı oluşturmaya çalıştıkları ve bu şekilde ülkelerindeki Müslümanları kontrol altında tutmak istedikleri görülmektedir. Fransa'da İslâm dinin kurumsallaşma süreci İslâm'ın ülkede görünürliğünün artmasıyla birlikte ılımlı bir Fransız İslâmı oluşturmak amacıyla 1989 yılında dönemin İçişleri Bakanı Pierre Joxe'nin önderliğinde başlamış¹⁸ ve bugüne kadar ülkede çok sayıda Müslüman derneği ve cami kurulmuştur. Fransız İslâmı oluşturma'nın ilk adımı olarak 1989'da İçişleri Bakanı Pierre Joxe Fransız Müslümanlarının çeşitli topluluklarından temsilcilerin yer aldığı Conseil d'Orientation et de Réflexion'u (CORIF, Fransa İslâmı Yönlendirme ve Düşünce Konseyi) kurmuştur. Böylece Joxe, sömürgeciliğin sona ermesinden bu yana Fransa'da Müslüman ibadetinin örgütlenmesini ve temsilini bir "kamu sorunu" haline getiren buna yönelik adımlar atan ilk devlet adamıdır.¹⁹ Bu adımları takip eden Nicolas Sarkozy'nin girişimiyle 2003 yılında Fransız hükümeti, Fransız İslâm'ını temsil eden bir organ ve hükümetle baş muhatap olması amaçlanan Conseil Français du Culte Musulman'ı (CFCM, Fransa İslâm Dini Temsil Konseyi) kurmuş ancak CFCM, bir dizi gerekçeyle eleştirilmiştir. Bazı Fransızlar, devlet eliyle böyle bir kurum oluşturulmasını laiklik ilkelerine aykırı olarak cemaatçılığı teşvik ettiğini savunurken, Müslümanlar ise bu kurumun Fransız Müslümanlarını temsil etmediğini iddia etmektedir. Müslümanlar arasında beklenen karşılığı bulamayan bu kuruluşla ilgili olarak 2017 yılında cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Emmanuel Macron, Fransa'daki İslâm'ı yeniden yapılandırmak istediğini söylemiş, CFCM'in yapısını da değiştireceğini açıklamıştır.²⁰

CFCM'nin kuruluşundan iki yıl sonra devletin Müslümanlarla ilgili projelere ara vermeden devam ettiği görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak 2005 yılında, Başbakan Dominique de Villepin hükümeti, Fondation des Oeuvres de l'İslâm de France'ı (FOIF, Fransa İslâmî Faaliyetler Vakfı) kurmuştur. Amacı, birçok kişinin yabancı fonlamanın etkisinden korktuğu bir bağlamda camilerin inşasını ve imamların eğitimini ve maaşlarını finanse etmek olan bu kurumun siyasi bölünmeler ve mali sıkıntılarla boğuşması nedeniyle etkisi çok az olmuştur. 2015'te yaşanan terör saldırılarının ardından, Fransız hükümeti FOIF'ı yeniden canlandırma girişiminde bulunmuştur. Bu kapsamda, 2016 yılında dönemin Cumhurbaşkanı François

¹⁸ Dakaj vd., "Le rôle de l'Etat Dans la Formation des Imams en France", 11.

¹⁹ Solenne Jouanneau, "Régulariser ou non un Imam étranger en France: Droit au Séjour et Définition du "Bon Imam" en Pays Laïque", *Politix* 22/86 (2009), 147.

²⁰ *La Dépêche*, "Laïcité: Comment Macron Veut Réorganiser le Culte Musulman en France" (Erişim 21.01.2025).

Hollande, vakfın başkanlığına eski senatör Jean-Pierre Chevènement'i atamıştır. Ancak bu karar, Fransa'daki Müslümanlar arasında tepkiyle karşılanmıştır. Zira vakfın başına Müslüman olmayan bir kişinin getirilmesi, birçok kişi tarafından sömürge dönemindeki uygulamaları hatırlatan, paternalist yani Müslümanlara yukarıdan bakan ve onlar adına karar alan yaklaşımın yeniden sahneye çıkışı olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan Hollande, 2013 yılında Paris'in işçi sınıfının yoğun olarak yaşadığı La Goutte d'Or semtinde, kamu kaynaklarıyla finanse edilen dini ve kültürel bir merkez olan İslam Kültürleri Enstitüsü'nü (Institut des Cultures d'Islam) açmıştır. Müslümanların kültürlerini yaşatabilmesi amacıyla inşa edilen bu kompleks, galeri alanları, hamam, çay odası ve ibadethaneler içermektedir.²¹

Bunların dışında Musulmans de France (MF, Fransa Müslümanları) eski adıyla Union des organisations İslâmiques de France'dır (UOIF, Fransa İslâm Örgütleri Birliği) Fransa'daki şemsiye kuruluşlardan biridir. Bu kuruluş, Avrupa İslâm Örgütleri Federasyonu'nun Fransız şubesidir. UOIF, 1983 yılında 15 organizasyondan oluşan bir federasyon olarak kurulmuş ancak 2005 itibarıyla yaklaşık 200 kuruluşu bünyesine alarak daha da genişlemiştir.²² Fransa'daki bir diğer önemli kuruluş ise Suudi Arabistan tarafından desteklenen Association Musulmane pour l'İslâm de France (AMİF-Fransız İslâmı İçin Müslüman Derneği)'dir. Bu kurum, Müslümanların hac, helal gıda gibi konuları ile ilgilenmektedir.²³ Son olarak ülkedeki imamların formasyonuna odaklanmayı kendine misyon edinen ve Paris büyük cami önderliğinde üç Müslüman federasyon tarafından Ulusal İmamlar Konseyi -CNI- kurulmuştur.²⁴

3. Fransa'da İmamlar Hakkında Tartışmalar

2015 Paris saldırıları sonucu Fransa devletinin aşırılıkla mücadele kapsamında cami ve imamları mercek altına alması ve 1905 yasasını revize adımları ülkeyi dinî cemaatlerle günümüze kadar çözülmemiş bir krize sokmuştur. 2020 senesinde "Cumhuriyet ilkelerine bağlılık ve ilkeler şartnamesi" girişimleriyle imam eğitimi ve Ulusal İmamlar Konseyi projeleri, yerel makamlarca imam eğitimini yeniden siyasi tartışmaların ortasına getirmiştir.²⁵ Bu sürecin sonucu olarak 31 Aralık 2023 tarihi itibarıyla yurt dışı finansmanlı imam görevlendirmesi durdurulmuş ve Fransa hükûmeti vize kısıtlaması bulunmayan dinî personel görevlendirmelerini durdurmuştur. İmam eğitiminin Fransa'da ne yönde ilerleyeceği ise büyük bir soru

²¹ Tolan, "A French Paradox?", 48.

²² Tolan, "A French Paradox?", 48.

²³ Kramer, "France's Muslim Predicament", 62.

²⁴ *Liberation*, "Un Premier Conseil National des Imams Installé Sans Faire L'unanimité Chez les Musulmans de France," (Erişim 17.01.2025).

²⁵ Sylvie Rubiliani-Lenne, "l'enseignement Moral et Civique en France en 2020 De L'extrême Violence à la Reconquête du Vivre Ensemble", *Topique* 151 (2021), 156.

işareti olarak dinî cemaatlerin çözüm arayışlarında bulunduğu bir problem olarak kalmıştır.²⁶

Müslüman temsilcilerine göre hükümet, hiçbir zaman sorun yaratmayan ve köken ülkeleri tarafından kontrol edilen son derece uygun imamları hedef alarak yanlış yere yönelmiştir.²⁷ İçişleri Bakanlığında kamu özgürlükleri ve hukuk işleri müdürü olan Thomas Andrieu gibi bazı uzmanlar da menşe devletlerin desteğiyle çalışmak için ülkeye gelen imamların ülkeleri için daha avantajlı olduğunu düşünmekte, bu imamların maaşlarının doğrudan devlet tarafından ödeniyor olmasının yanısıra onların köken devletleri tarafından kontrol ediliyor olmaları ve hiçbirinin radikalleşme aracı olmamasının önemini vurgulamaktadır. Bununla birlikte ülke dışından gelen imamlara karşı katı bir tavır takınılmasına karşın Fransa'da İslâm ile diğer dinler arasındaki uygulamalara bakıldığında bir çifte standardın varlığı görülmektedir. Örneğin Fransa'ya çalışmak için gelen ve sayıları Fransa Piskoposlar Birliği rakamlarına göre 2.000'den fazla olan Fransız piskoposluklarının çalışanları herhangi bir takibe tutulmamakta ve laiklik ile ilgili eğitim almış olma şartı koşulmamaktadır.²⁸ Oysaki yeni yasada ülkede çalışacak imamların Fransızca bilmesi, Fransız yasaları ve laikliği üzerine bir eğitim almış olması şartı koşulmaktadır.

Fransa'daki Müslümanlar arasında son günlerde yaşanan gelişmelere bağlı olarak gündem imamlar ve onların eğitimi de olsa esasında uzunca bir süredir Fransa kamuoyunda genel olarak İslâm hakkında tartışmalar bulunmaktadır. Bu tartışmalara karşı Müslümanlar arasında öne çıkan bazı isimlerin çalışmaları ve çözüm önerileri göze çarpmaktadır. Bu isimlerden Hakim El Karoui, Fransa'daki İslâm'ın durumuyla ilgili araştırma projelerinde ve politika çözümleri önermede derinlemesine yer almış ve Fransız İslâmı hakkında "Institut Montaigne" tarafından düzenlenen 2016'da "Un Islam Français est Possible" ile 2018'de "La Fabrique de l'İslâmisme" adlı çalışmalara başkanlık etmiştir. Karoui yaptığı çalışmalarda özetle çözümün Fransa'daki Müslüman elit tarafından önerilmesi gerektiğine inanmaktadır. Yine sunulan çözüm önerilerinin normatif ve Fransız laiklik değerleriyle tutarlı olması gerektiğini savunmaktadır. Karou'nin önerdiği Fransız İslâmı, köklerine sadık kalırken laikliğin temel değerlerine uyan bir İslâm'dır.²⁹ Tartışmalarda öne çıkan bir diğer isim ise Merwan Muhammed'dir. Fransa'da, Collectif contre l'İslâmophobie en France (CCIF) -Fransa'da İslâmofobiye Karşı Kolektif- direktörü olarak görev yapmış olan Marwan Muhammad Müslümanların problemlerinin çözümünün Fransız devletinden bağımsız oluşumlarla çözülmesi gerektiğini savunmaktadır. Hedeflerini ise Müslüman toplulukların kendilerini

²⁶ Abdullah Ergün, "Avrupa'da İmam-Hatip Eğitimi", *Perspektif* (Erişim 30.05.2024).

²⁷ Ferhan Köseoğlu, "Fransa'nın 'Statüsüz' İmamları ve Fransa'da İmam Eğitimi", *Perspektif* (Erişim 03.05.2025).

²⁸ Robin Richardot, "Fin des 'Imams Détachés' en France: Un an Après, une Difficile Mise en Place", *Le Monde* (Erişim 01.01.2025).

²⁹ Ergün, "Avrupa'da İmam-Hatip Eğitimi".

organize etmelerine yardımcı olmak, aralarındaki iletişimi geliştirmek, en iyi uygulamaları paylaşmak, Fransa’daki Müslümanların imajını iyileştirmek ve ayrımcılıkla mücadele etmek olarak açıklamaktadır.

Karoui ve Mohammed’in çalışmaları devam ederken, imamların yeterli bir eğitime sahip olmadıkları ve mevcut statüleri ile ilgili tartışmalar da devam etmektedir. Sayıları 300 olduğu açıklanan konsolosluk imamları 1 Ocak 2024 itibarıyla statülerini kaybetmişlerdir. Atanmış imamlar, yabancı bir güce bağılıkları nedeniyle Fransız hükümeti tarafından “İslâmcı ayrılıkçılığın” başlıca taşıyıcıları olarak hedef alınmışlardır. Ancak Fransız Müslüman İbadet Konseyi başkan yardımcısı Abdallah Zerki’ye göre, genel olarak eğitildikleri ve onları gönderen ülkeler tarafından iyi kontrol edildikleri için gerçek bir tehlike oluşturmamaktaydılar. Zerki, “Google imamları” olarak adlandırdığı, “istediklerini söylemek ve yapmak için” gelen ve kendilerini vaiz ilan edenlere karşı daha temkinli davranılması gerektiğini savunmaktadır. Aynı görüş, bugün “ayrılıkçılığın, köktencilüğün ve aşırıcılığın camilerden çok sosyal ağlarda geliştiğine” inanan Bordeaux cami imamı tarafından da tekrarlanmıştır.³⁰

Kiliseleri ve Devleti ayıran 1905 kanununda tanımlandığı şekliyle Fransız laikliği ilkesi, devletin dini mezheplerin oluşumuna, işleyişine, finansmanına veya örgütlenmesine müdahale etmesine izin vermemektedir. Ülkedeki sol partiler, İslâm dininin ülkelerinde artık milyonlarca müntesibi ile Fransız toplumunda önemli bir yere sahip olduğu gerekçesiyle 1905 tarihli yasanın İslâm lehine uyarlanması yönünde çağrılar yapmaktadırlar. ‘Rassemblement National Parti’ gibi aşırı sağ partiler ise Müslüman ülkelere gelen her türlü finansmanın kesilmesi ve Fransız medeniyetiyle bağdaşmayan görüşlere sahip olması muhtemel tüm imamların sınır dışı edilmesi yönünde sert bir politika çağrısında bulunmaktadır. Atanan imamlar sorunu ortadan kaldırıldığında geriye iki sorun kalmaktadır. Birincisi, Fransız hükümetinin Fransa’da giderek artan oranda yapılmasını istediği imam eğitiminin “Cumhuriyetin kanun ve ilkelerine saygılı” bir eğitimle yapılması ikincisi ise Fransız topraklarında yabancı imamların varlığına bakılmaksızın devam edecek olan dış finansmandır.³¹ Bu noktada Batılı ve çoğulcu bir toplumun değerlerini temsil eden imamlar, yabancı imamların yerine kimin geleceği konusunda kaygı taşımaktadır. Fransa’da yabancı imamların geri gönderilmesiyle imam sıkıntısı ile birlikte geride kalanların da genellikle yetersiz eğitime sahip olduğu düşünülmektedir. Zira iyi bir imamın aynı zamanda ilahiyat diplomasına da ihtiyacı olduğu gerçekliğine karşın imamlık mesleği ile ilgili bu konuda Fransa’da bir düzenleme yapılmadığından Fransa’daki Müslüman gençlere çekici gelmemektedir. Bu nedenle mesleğin tanınmış bir diplomayla profesyonelleşmesine yönelik bir talep olduğu görülmektedir. Fransa’da görev yapan çoğu imamın ya hiçbir dini eğitimi bulunmamakta ya da düşük eğitimli olduğu yapılan araştırmalarda ortaya

³⁰ Lauzun, “French Government Puts an End to Imams Paid by Foreign Countries”.

³¹ Nicolas Meizonnet, “UOIF Et Frères Musulmans: Nous Laissons Faire!” (Erişim 25.05.2024).

konmuştur. Yapılan bir araştırmada kendisiyle görüşülen 30 imamdan sekizi, eğitim düzeyi çok düşük olan ya da hiç olmayan, işçi imamlar olarak nitelendirilen kimselerdir.³² Bu tür bir imamın, dindar olması, Kur'an'ın bir kısmını ezberlemesi veya toplumun sosyal ihtiyaçlarına bazı cevaplar vermesi nedeniyle, işçi topluluğu tarafından namaz kıldırması talep edilmektedir.³³ Yine kendisiyle görüşülen 30 imamdan 18'inin İslâm dünyasında kendi ülkelerinde eğitim aldıkları din eğitimi geçmişleri bulunmaktadır. Bu imamlar Avrupa'ya imam olma niyetiyle gelmemekle birlikte başka seçenekleri olmadığı için imamlık yapan kimselerdir. Bu şekilde imamlık yapanlar ise işçi imam olarak nitelendirilen imamlara göre daha özgüvenli, karizmatik ve bilgilidirler. Bu nedenle topluluklarında daha fazla saygı görmekte, zamanla büyük şehirlerdeki daha büyük camilerde imam olabilmektedirler. Son olarak, görüşülen 30 imamdan yalnızca biri Fransa'da imamlık eğitimi alarak diploma almıştır.³⁴

4. Fransa'da İmamların Eğitimi ve Mevcut Durum

Fransa'da imamların mevcut statüsünü anlayabilmek için konunun yasal çerçevede nasıl değerlendirildiğine bakmak gerekmektedir. 1802 yılında Fransa'da kurulan Konkordato rejimi, kamu hukuku çerçevesinde örgütlenen ve finanse edilen Katolik, Reformcu, Lutheran ve Yahudilik olmak üzere dört dini tanımuştur. Buna göre, devlet din adamlarının maaşından sorumluydu ve atamalarını yapmaktaydı. Diğer mezhepler ve dinler ise tanınmamaktaydı. 1905 yasası konkordato statüsünün devam ettiği Alsace-Moselle hariç, bu rejime son vererek tüm dinlere eşit yaklaşmıştır. Bu kanun, tanınan ve tanınmayan dinler arasındaki karşıtlığa son vererek dinleri özel hukuka tabi tutmuştur. 1905 tarihli kanunun 2. maddesi, 1 Temmuz 1901 tarihli kanuna göre dini derneklerin statüsünü düzenlemektedir. Devletin dinleri bu şekilde kültürel dernek olarak tanınması sayesinde ülkedeki topluluklar başta mali olmak üzere bazı avantajlardan yararlanabilmektedirler.³⁵ Ülkede görev yapan imamlar, halihazırda bu derneklerin bir çalışanı olarak bulunmakta, maaş ve sigorta gibi ödemeleri dernekler tarafından karşılanmaktadır.

Sömürge tarihi olan Fransa'da Müslümanların toplum ve siyasette konumları diğer Avrupa ülkelerine nazaran daha eskiye dayanmaktadır. Fransa'yı diğer Avrupa ülkelerinden ayıran iki olgu bulunmaktadır. Bunlardan ilki Fransa'nın Müslümanların köken çeşitliliği bakımından en fazla olduğu ülke olmasıdır. Fransa'nın özellikle Mağrip bölgesindeki sömürgecilik geçmişi, eski sömürge

³² Romain Sèze, *Être Imam en France: Transformation du 'Clergé' Musulman en Contexte Minoritaire* (Paris: CERF, 2013), 39.

³³ Mohammed Haşhaş, "The European Imam. A Nationalized Religious Authority", *Imams in Western Europe: Developments, Transformations, and Institutional Challenges*, ed. Mohammed Hashas vd. (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018), 90.

³⁴ Sèze, "Être Imam en France", 75.

³⁵ Dakaj vd., "Le Rôle de l'Etat dans la Formation des Imams en France", 7.

halklarıyla özgün ilişki biçimlerinin oluşmasına yol açmıştır. Fransa’daki akademik yazında Mağrip ifadesiyle Cezayir’in kastedildiği anlaşılmakta ve bu bağlamda, Fransa ile Cezayir arasındaki özel ilişkinin, Fransa’da İslam’ın algılanma biçimini belirleyen temel bir unsur hâline geldiği görülmektedir. Bu tarihsel bağlam, ülkedeki İslam’ın kurumsallaşmasına yönelik her türlü girişimin de zeminini oluşturmaktadır. İkinci olarak Fransa’da laiklik, dini alana her türlü müdahaleyi yasaklamaktadır. Ancak 25 yılı aşkın süredir Fransız devleti, Müslümanların ibadetinin kurumsal olarak ifade edilmesini kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Paradoksal bir şekilde, 1905 yasası, Devletin gerçek müdahale alanını sınırlandırırken farklı ırklardan Müslümanların menşee devletlerine onları idare etme izni vermiştir. Bu duruşun Müslümanların din adamı yetiştirme anlayışına da doğrudan etkisi olmuştur.³⁶

1905 Laiklik Yasası ile din ve devlet işlerini kesin biçimde ayıran Fransa, uzun yıllar boyunca dinî cemaatlerin organizasyonlarına müdahil olmamayı tercih etmiştir. Ancak 1970’li yıllardan itibaren ülkedeki Müslüman nüfusun sayıca artmasıyla birlikte, Fransa devleti bu topluluğun dinî ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla köken ülkelerden – başta Cezayir, Fas ve Türkiye olmak üzere – imam ve hatip talep etmeye başlamıştır. Bu uygulama, daha sonra “Konsolosluk İslamı” (Islam consulaire) olarak adlandırılan modele dönüşmüştür. Bu model çerçevesinde imamların görevlendirilmesi ve finansmanı doğrudan köken ülke devletlerinin kurumları (örneğin Türkiye’den Diyanet, Fas’tan Habous Bakanlığı) tarafından sağlanmış; Fransa ise bu sürece doğrudan müdahil olmaktan kaçınmıştır. Bu yaklaşım, İslam’ın Fransa’daki kurumsallaşmasının uzun süre dış aktörler üzerinden yürütülmesine neden olmuştur. Fransız devleti, bu dış bağlantılı yapıyı başlangıçta pragmatik bir çözüm olarak benimsemiş hem toplumun dinî taleplerini karşılamış hem de bu yolla olası radikalleşme risklerinin önüne geçileceğine inanmıştır. Öte yandan, imam gönderen devletler de bu yapı sayesinde hem diasporayı denetleme imkânı bulmuş hem de yurtdışında yaşayan vatandaşlarının ülkelerine sağladığı ekonomik katkıyı sürdürmüştür. Ancak zamanla, bu sistemin Fransa’daki İslam’ın yerleşmesini ve Fransız toplumuyla uyum içinde gelişmesini engellediği eleştirileri yükselmiştir. Bu eleştirilere göre Fransa’da yaşayan Müslümanlar, dini temsil açısından Fransız toplumuna değil, köken ülkelere bağlı yapılar aracılığıyla yönetilmeye devam etmişlerdir. Bu durumun, Fransa’nın laiklik ilkesiyle çelişen ve toplumsal bütünleşmeyi zora sokan bir bağımlılık ilişkisi doğurduğu iddia edilmiştir.³⁷

Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren Fransa’daki akademik ve politik tartışmalarda yer bulan ve Avrupa’daki Müslüman toplulukların dinî temsil ve organizasyon biçimlerini anlamak için geliştirilmiş eleştirel bir kavram olarak ifade edilen Konsolosluk İslâmı uygulamasının iki biçimi bulunmaktaydı. Bunlardan ilki

³⁶ Bernard Godard, “Les États Musulmans et l’Islam de France”, *Politique Étrangère* 3 (2015), 178.

³⁷ Jardin, “A French Islam is Possible”, 33.

Cezayir, Tunus ve Türkiye’den göç eden ve nüfus üreten ülkeler tarafından geliştirilen konsolosluk İslâmı modeli. Konsolosluk İslâmının ikinci modeli ise küresel ölçekte İslâmî bir ideoloji yaymak isteyen Suudi Arabistan ve Katar gibi göçmen olmayan Devletler tarafından oluşturulan modeldir. Onlar için Avrupalı Müslümanlar önemli bir hedef kitleyi temsil etmektedir ve bu nedenle mümkün olduğunca çok sayıda Avrupalı Müslümana ulaşmak için geniş bir örgütsel ağ oluşturmuşlardır. O dönemde Fransa’da hedeflenen şey, anlaşmaya varılan ülkelerden gelen imam ve hatiplerle kontrol dışı vaiz ve dinî personelin Fransa camilerinde alan bulmasını önlemektir. 90’lı yıllardan itibaren katı laik devlet anlayışına sahip Fransa Cumhuriyeti, siyasal ve toplumsal alanda belirgin hâle gelen Müslüman cemaatin meselelerini görüşmek adına temsilci arayışına girmiş böylelikle farklı modellerde dinî kuruluşların bir araya gelmeleriyle İslâm temsil kurumları oluşmaya başlamıştır. Özellikle Cezayir, Fas ve Tunus gibi Kuzey Afrika ülkeleri kökenli Müslümanların yoğunlukta yaşadığı Fransa’da İslâmî meseleler bir yanıyla kültürel-etnik etkilerle de tartışılır olmuştur. İslâm dininin Cumhuriyet ilkeleri çerçevesinde kurumsal bir kimliğe büründürülmesi çabaları hiç şüphesiz ülkede görevde bulunan imamların yurt dışı finans desteği ve bağlantılarının kesilmesiyle ilişkilendirilerek farklı modeller üzerinde çalışılmaya başlanmıştır.³⁸ Ülkedeki Müslümanları kendi deyimleriyle dış etkilerden uzak tutmak isteyen Fransa, uzun süredir Fransa’da imamların kendi Müslüman vatandaşları arasından ve kendi ülkelerinde eğitim görmek suretiyle çalışabilmelerinin yollarını aramaktadır.

Bununla ilgili olarak 1990’da Chateau-Chinon şehrinde kurulan Avrupa İnsan Bilimleri Enstitüsü (IESH) İslâmî cemaatler tarafından oluşturulan ilk modeldir. Almanya, Finlandiya ve İngiltere’de de şubesi bulunan bu kuruluşta halihazırda bay bayan 200 öğrenci eğitim görmekte eğitimin kapsamını ise Arapça, Dini Bilimler ve Kur’an-ı Kerim dersleri oluşturmaktadır. Eğitim 32 hafta ve iki yarı yıl şeklinde 3 yıl sürmektedir. Avrupa İnsan Bilimleri Enstitüsü amaçlarını ise hem Arapça hem de orijinal dilinde (Fransa’da ise Fransızca gibi) öğretim yapabilen, Din Bilimleri alanında ve bunların uygulanmasında yetkin, içinde geliştikleri sosyo-kültürel gerçekleri tam olarak anlayan din adamları yetiştirmek şeklinde açıklamaktadır.³⁹

Cezayir kökenli Müslüman bir kuruluş tarafından kurulan enstitüye karşı geliştirilen alternatif model, 1993 yılında Paris Ulu Camii bünyesinde ve Fransa İçişleri Bakanlığı’nın desteğiyle kurulan El-Gazali Enstitüsü olmuştur. Bu enstitüde, özellikle manevi rehberlik başta olmak üzere İslam bilimleri alanında sistemli bir eğitim programı uygulanmaktadır. Aynı yıl faaliyete geçen İbn Badis Okulu, El-Gazali Enstitüsü’nün imam ve din görevlisi yetiştirme faaliyetlerinin merkezini oluşturmuş; bunun yanında Arap dili eğitimi sınıfları ve İslam sanatlarına yönelik öğretim de Paris Ulu Camii bünyesindeki eğitimsel faaliyetlerin kapsamına dahil

³⁸ Jardin, “A French Islam is Possible”, 33.

³⁹ IESH, “Formation D’imams et de Cadres Religieux Depuis 1990” (Erişim 24.12.2024).

edilmiştir. El-Gazali Enstitüsü'nde imam eğitimi, üç yıla yayılan ve dört dönemden oluşan bir yapı içerisinde yürütülmektedir. Eğitim programının, alanında uzman eğiticiler tarafından verildiğine vurgu yapılarak yüksek bir pedagojik kalite sunulduğu savunulmaktadır. Dersler, ağırlıklı olarak hafta sonları gerçekleştirilmekte olup, Paris'in yanı sıra Lille, Marsilya, Istres, Rive-de-Gier ve Les Mureaux gibi şehirlerde bulunan beş farklı ek merkezde de erişilebilir durumdadır. 2024 yılında 63 mezun veren bu enstitü 2025 yılı itibariyle merkez ve bahsi geçen dört şehirde bulunan şubelerinde 270 öğrenci eğitim görmektedir.⁴⁰ Bu eğitim modeli, mezunlara yalnızca camilerde görev yapma imkânı sunmakla kalmamakta; aynı zamanda hastaneler, askerî kurumlar ve cezaevleri gibi kamusal alanlarda da manevi rehberlik hizmeti sunmalarını mümkün kılmaktadır.⁴¹ Bununla birlikte, bu tür enstitülerin kurulması Fransa'da imamlık kurumuna ilişkin toplumsal ve siyasal beklentileri tam anlamıyla karşılayamamıştır. Özellikle imamların Fransızca yeterliliği, Cumhuriyet değerlerine bağlılıkları, kültürel entegrasyonları ve Fransa'daki aidiyet düzeyleri gibi konular, kamuoyunda ve siyaset çevrelerinde tartışma konusu olmaya devam etmiştir. 2000'li yılların başından itibaren, laiklik ilkesine sıkı biçimde bağlı olan Fransız devleti, üniversitelerde doğrudan teoloji fakülteleri kurulması konusunda tarafsız bir tutum benimsemiş; buna karşın din görevlilerine yönelik olarak din, laiklik ve cumhuriyet değerleri odağında çeşitli formasyon programlarını desteklemiştir. Ayrıca, El-Gazali Enstitüsü'nün Paris Katolik Enstitüsü ile ortaklaşa düzenlediği ileri düzey eğitim programları, dinî eğitim alanında disiplinler arası bir iş birliği modelinin de gelişmesine katkı sağlamıştır.⁴²

Fransa'da imam eğitimiyle ilgili bir diğer kuruluş UMF'dir. UMF her yıl Fas'ın başkenti Rabat'ta bulunan "İmam, Vaiz ve Kadın Vaizlerin Eğitimi İçin Mohammed VI Enstitüsü'ne (Institut Mohammed VI pour la Formation des Imams, Morchidines et Morchidates) Fransa'dan öğrenci göndermektedir. Enstitünün Fransa için ayırdığı maksimum kontenjan 50'dir. Eğitimin başladığı ilk yıl olan 2015'te Fransa'dan 10 öğrenci bu programa katılırken 2016 yılında biri bayan olmak üzere 33 öğrenci eğitim için bu kuruma gelmiştir.⁴³ Fas'taki bu enstitüde eğitimler 3 yıl sürmekte, öğrencilerin barınma ve yemek ihtiyaçları karşılanarak burs verilmektedir. Fransa ile Fas arasında 2015 yılında imzalanan ortak bildirinin ardından Fransa'daki Müslüman toplumlara yönelik din görevlisi ihtiyacını karşılamaya yönelik kurumsal bir iş birliği modeli çerçevesinde faaliyetlerini sürdüren bu enstitüde verilen eğitim, geleneksel İslam ilimleri ile modern toplumda dinî rehberlik faaliyetlerini birleştiren

⁴⁰ Hanan Ben Rhouma, "Formation des Imams: La Grande Mosquée de Paris Inaugure L'école Nationale Ibn Badis, *Saphirnews* (Erişim 07.05.2025).

⁴¹ "À La Grande Mosquée De Paris: Une Formation Des Imams et Des Mourchidates", *Iqra* (Erişim 20.12.2024).

⁴² Ergün, "Avrupa'da İmam-Hatip Eğitimi".

⁴³ Ministère des Habous et des Affaires Islamiques, "Institut Mohammed VI de Formation des Imams Prédicateurs et des Prédicatrices" (Erişim 05.05.2025).

bütüncül bir yaklaşıma dayanmaktadır. Program kapsamında başta Kur'an-ı Kerim, hadis, fıkıh (özellikle Malikî mezhebi temelinde), akaid, İslam tarihi, ahlak ve maneviyat gibi klasik dinî ilimler öğretilmektedir. Bunun yanı sıra, öğrenciler Arapça (hem klasik hem modern), Fransızca ve bazı durumlarda İngilizce dil eğitimi de almaktadır. Fransa'dan gelen öğrenciler için özel olarak, laiklik ilkesi, Cumhuriyet değerleri, dinî çoğulculuk, kültürel arabuluculuk ve Fransız toplumu ile uyum gibi başlıklarda dersler sunulmakta; bu sayede imamların toplumsal entegrasyonu teşvik edilmektedir. Programın sonunda öğrencilere diplomaya denk gelen bir yeterlilik belgesi verilmektedir. Bu belge, Fransa'daki camilerde, hastanelerde, cezaevlerinde ya da diğer kamu kurumlarında görev alacak din görevlileri için mesleki bir yetkinlik göstergesi niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte program, sadece teolojik bilgi aktarımına değil, aynı zamanda pratik rehberlik becerilerine de önem vermektedir. Öğrenciler vaaz ve hutbe hazırlama, cemaat yönetimi, psikososyal destek sunma gibi alanlarda uygulamalı eğitimden geçmekte; hastane, ordu veya cezaevi gibi kurumlarda dinî rehberlik yapabilecek donanımına sahip bireyler olarak yetiştirilmektedirler. Enstitü, Fas'ın Malikî fıkıh geleneğini temel almakla birlikte, radikal dini yorumlara karşı önleyici ve ılımlı bir İslam anlayışını teşvik etmekte; bu yönüyle Fransa'nın "radikalleşmeye karşı koruyucu imam eğitimi" vizyonuna da katkı sağlamaktadır.⁴⁴

Fransa'da Strasbourg Ulu Caminin kurduğu "İslamica" adlı bir imam okulu da bulunmaktadır. Enstitüde eğitim veren görevlilerin büyük çoğunluğu da yurt dışından gelmekte ve Fas tarafından finanse edilmektedir. Bu okulda eğitim gören imam adayları aynı zamanda 2022 yılında Strasbourg Üniversitesinde yer alan İslâmoloji Enstitüsünde hukuk ve sosyoloji derslerine de katılmaktadırlar. Lyon ve Paris'teki büyük camilerde de İmam Okulu projeleri devam etmektedir. Ancak bu projelerin hepsi hem ekonomik hem de personel açısından köken ülkelere bağımlıdır. İmamların yetersiz eğitimini gidermeye çalışan ve halihazırda devam eden programların başlıca hedeflerinden biri imamlar için bir bağlam sağlamaktır. Bu programlar karşılaştırmalı din, laiklik ve Fransa'da din ile devlet arasındaki ilişki gibi konuları ele almaktadır. "Emouna, L'Amphi des Religions" başlıklı bu tür bir program Eylül 2016'da Sciences Po'da başlatılmıştır. Institut Catholique de Paris ise 2008'de "kültürlerarası, laiklik, dinler" başlıklı bir diploma programı oluşturmuştur. Bunun dışında Fransa Sevrin'de bir pilot program uygulanmaktadır. Bu programda imamlara Fransızca vaaz vermek için gerekli dil becerileri ile Fransız laikliği ilkelerine dair temel bir eğitim verilmektedir. 2015 yılında kurulan bu pilot programı valilik finanse etmekte, Belediye ise eğitimler için tesislerinin kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Bu şekilde Fransız resmi makamlarının desteğiyle yapılan eğitimde imamlar, haftada on iki saat Fransızca eğitim görmekte sonrasında Institut Catholique de Paris'te yukarıda belirtilen programa kaydolmaktadır.⁴⁵

⁴⁴ UMF, Qui Sommes Nous (Erişim 05.05.2025).

⁴⁵ Kramer, "France's Muslim Predicament", 61.

Burada İmam Eğitimi konusunda kendisine bağlı 300 dernek ile Diyanet İşleri Türk İslam Birliği -DİTİB-’in faaliyetlerine ayrı bir parantez açmakta fayda vardır. Zira Fransa’da Müslümanlara ait 3000 kadar camii olduğu varsayılmakta ve bunların yaklaşık 400 civarının Türklere ait olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁶ Türklere ait 400 caminin 300’ü ise DİTİB’e bağlıdır. Ayrıca Türkler Fransa’daki Müslümanların %10’unu temsil etmesine rağmen yabancı ülkelerden Fransa’ya görevlendirilen 300 imamın yarısı Türkiye’den istihdam edilmekteydi. Yine metrekare olarak en büyük camilere Türklerin sahip olması, Fransa DİTİB’in ülkedeki Türklerin dini faaliyetlerini yönetmedeki gücünü göstermesi açısından önemlidir.⁴⁷ DİTİB’in, Fransa’da tartışma konusu olan ve ülke dışından gelen imamlarla ilgili tartışmaların neticesinde halihazırda artık ülke dışından imam kabul edilmemesi durumuna karşı uzunca süredir tedbirlerini almakta olduğu görülmektedir. Beklenen bu duruma karşı DİTİB, Fransa’da istekli Türk gençlerini 2006’da başlatılan ve yurt dışında yaşayan Türk gençlerine ya da Türkiye kökenli olmayan diğer adaylara yönelik Türkiye’de dini yükseköğrenim imkânı sağlamak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından başlatılan ve koordine edilen bir burs programı⁴⁸ olan Uluslararası İlahiyat Programına -UIP- yönlendirmiştir. Bu şekilde eğitim gören gençler, Fransa’daki imam krizinin sonucu camilerin boş kalmamasında önemli rol oynamışlardır. Fransa genelinde UIP programının başladığı tarihten bu yana 254 genç mezun olmuştur. Bu gençlerden 65 erkek ve 94 kadın olmak üzere 159’u Fransa’daki camilerde istihdam edilmiştir. Yine bu program çerçevesinde halihazırda Türkiye’deki ilahiyat fakültelerinde öğrenim gören ve Fransa’da oturumu olan 206 UIP öğrencisi genç bulunmaktadır.⁴⁹

Yine 2024 itibari ile artık yurtdışından imam istihdamının yasaklanmasıyla Fransa DİTİB, “İmam Yetiştirme Okulu” ile imam yetiştireceğini duyurmuştur. Buna göre Fransa’da görev yapacak nitelikli din görevlilerinin yetiştirilmesi amacıyla 2025 yılı yaz döneminde başlaması planlanan Türkiye / İstanbul’da bir eğitim programı hazırlanmıştır. Program, Diyanet İşleri Başkanlığı ve DİTİB iş birliği ile yürütülecek ve mezun olan katılımcılar Fransa’daki DİTİB derneklerinde imam olarak görev alacaklardır. Avrupa vatandaşlığı bulunan ya da Fransa’da oturumu olanlara yönelik proje kapsamında katılımcılara burs ve barınma imkanları sağlanacağı da duyurulmuştur. Eğitim süresi iki yıl olan program kapsamında katılımcılara imamlık mesleği için gerekli olan teorik ve pratik bilgiler verilecektir. Ayrıca program kapsamında her sene üç ay camilerde staj yapılmasıyla imam adaylarının

⁴⁶ William Audureau, “Que Pèse Vraiment la Turquie dans L’islam de France?”, *Le Monde* (Erişim 31.01.2025).

⁴⁷ Marie-Amélie Lombard-Latune, Pascal Airault “Imams et Enseignants Détachés: un Accord en Trompe-l’œil Avec la Turquie”, *Journal l’Opinion* (Erişim 31.01.2025).

⁴⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Uluslararası İlahiyat Programı Tanıtım ve Başvuru Kılavuzu (Erişim 02.02.2025).

⁴⁹ Gülsevim Yılmaz, *UIP Mezunları Hakkında* (E-Posta 02.05.2025, Alıcı Zehra Gelici).

teorik bilgilerini pratiğe dökmesi hedeflenmektedir.⁵⁰ Bu eğitimlerin yanı sıra DİTİB, hizmet içi eğitim çalışmalarına da ciddi anlamda önem vermekte ve göreve alınan imamları belli aralıklarla eğitime almaktadır. Bu bağlamda DİTİB eğitim merkezi olarak 2015'te Fransa'nın Strasbourg şehrinde faaliyete geçen "Strasbourg Diyanet Akademi Merkezi" kullanılmaktadır.⁵¹ Aynı merkezde "Yunus Emre Açık Öğretim İmam Hatip Lisesi" adıyla bir de imam hatip lisesi bulunmaktadır. Son 5 yılda 142 mezun veren bu kurum mezunlarının bir kısmı Uluslararası İlahiyat Programı'na katılmıştır.⁵²

Bu faaliyetlerden anlaşılmaktadır ki, farklı etnik kökenlerden Müslümanlara ait şemsiye kuruluşların çabalarıyla ülkede bir İmam Eğitimi sistemi geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu konuda Fransa'da teoloji alanında bir lisans eğitiminin olmayışı önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Fransa'nın mevcut durumu diğer Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında çoğu Avrupa ülkesinde rahipler veya papazların bir üniversitede teoloji eğitimi aldığı görülmektedir. Fransa'da ise durum daha karmaşıktır. 1905'ten beri anayasada mevcut olan Laiklik ilkesiyle birlikte devlet ile din kesin olarak ayrılmıştır. Bu gerekçeyle okullarda din dersleri ve üniversitelerde ilahiyat fakülteleri bulunmamaktadır. Bunun tek istisnası Alsas'tır. 1905 yılında bölge hâlâ Alman İmparatorluğu'nun elinde olduğundan 1918'de tekrar Fransa'nın kontrolüne girmesine rağmen halk laikliği reddettiği için bölgede bu konuda bir değişiklik yapılmamıştır. Bu nedenle Alsas bölgesinde yer alan Strazburg Üniversitesi Fransa'daki tek Hristiyan teoloji fakültesine sahip üniversitedir ve Strazburg şehri kiliselerin yanı sıra camilere de mali destek sağlamaktadır. Ancak orada bile İslâmi İlahiyat Fakültesi kurma planları şu ana kadar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Fransız üniversitelerinde İslâm dünyası ve İslâm üzerine dersler verilmektedir ama bunlar sosyal ve insan bilimleri kapsamındaki derslerdir. Bundan dolayıdır ki, imam adaylarının ilahiyat eğitimi için yurt dışına gitmeleri gerekmektedir.⁵³ Oysa hükümetin isteği imamların ülke içinde eğitim almış olmasıdır.

Gelinen sürece kadar bu konuda yeterli olmasa da çeşitli adımlar atılmış ve yukarıda bahsedildiği üzere imam yetiştirme üzerine bazı enstitüler kurulmuştur. Fakat kurulan bu enstitüler, Fransa'da toplum ve siyasetin imam beklentisini azaltmadığı gibi imamların dil yeterliliği veya Cumhuriyet ilkelerine bağlılığı tartışmalarını devam ettirmiş, kültür ve aidiyet gibi konularda eleştiriler artmıştır.

⁵⁰ Fransa DİTİB, "İmam Yetiştirme Okulu" (Erişim 02.02.2025).

⁵¹ Aslan, Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'nin (DİTİB) Din Eğitimi ve Din Hizmetleri Çalışmaları, 42.

⁵² Anadolu Ajansı, "Strazburg Yunus Emre Açık Öğretim İmam Hatip Lisesi 4. Dönem Mezunlarını Verdi" (Erişim 03.05.2025).

⁵³ Marie-Hélène Thibault, "France no Longer Wants Foreign Imams But no Solutions are Offered", *ME-NA Research Center* (Erişim 20.12. 2024).

Sonuç

Fransa’da imam eğitimi ve imamların statüsü, ülkenin laiklik anlayışı, sömürgecilik geçmişi ve göçmen politikaları çerçevesinde şekillenmeye devam etmektedir. 1905 Laiklik Yasası ile din ve devlet işleri kesin olarak ayrılmış olmasına rağmen, Müslüman nüfusun artışı ve ibadet yerlerinin kurumsal organizasyon ihtiyacı, Fransa’yı zaman içinde çeşitli düzenlemeler yapmaya yönlendirmiştir. İlk etapta “Konsolosluk İslamı” modeli çerçevesinde imamların büyük ölçüde Müslüman kökenli ülkelerden temin edilmesi tercih edilirken, 2000’li yıllardan itibaren imamların yerel eğitim almasını teşvik eden politikalar ön plana çıkmıştır. Ancak bu süreçte imam eğitimi ve istihdamına ilişkin pek çok yapısal sorun da gündeme gelmiştir. Öncelikle, Fransa’da imam eğitimi konusunda belirgin eksiklikler devam etmektedir. Fransa’da Alsas bölgesi dışında Teoloji fakültelerinin olmayışı, imam adaylarının dil yeterliliklerinin düşük seviyede bulunması ve imamların finansal bağımsızlığının sağlanamaması gibi meseleler halen tartışma konusudur. Strasbourg, Paris ve Lyon gibi kentlerde yerel imam eğitimi sağlamak amacıyla çeşitli okullar kurulmuş olsa da, bu kurumların büyük ölçüde dış finansmana bağımlı olması, Fransa’nın bağımsız bir “Fransa İslamı” oluşturma hedefiyle çelişmektedir. Bu doğrultuda, Fransız hükümeti imam yetiştirme süreçlerini yerelleştirme ve yabancı devletlerin etkisini azaltma yönünde adımlar atmaktadır. Bununla birlikte, Fransa’daki imamların statüsü ve istihdamı, yeni düzenlemeler sonucunda ekonomik ve idari sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır. Özellikle imamların oturma izinleriyle ilgili prosedürlerin karmaşıklığı, imamların “din görevlisi” yerine “sosyal animatör” statüsüne alınması gibi uygulamalar, mevcut imamlar için belirsizlik yaratmaktadır. Bunun yanı sıra, yeni yasal düzenlemeler imamların yerel olarak yetiştirilmesini zorunlu kılarken, Fransa’da bu ihtiyaca yanıt verecek nitelikte ve yeterli sayıda eğitim kurumunun bulunmaması, imam açığını daha da derinleştirmektedir. Ayrıca, imam adaylarının Fransızca bilme zorunluluğu ve başka bir ülkede memur olmama şartları, yurt dışından imam getirilmesini güçleştirmektedir. Mevcut durumda, Fransa’da imam eğitimi konusunda henüz geniş kabul gören bir diploma programı ya da resmi bir tanınma da bulunmamaktadır. Bu bağlamda, Müslüman toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak sürdürülebilir bir imam eğitimi sistemi geliştirilmesi için bazı temel adımların atılması gerekmektedir.

Öncelikle, Fransa’da imam eğitimi için Müslümanları temsil eden çatı kuruluşlar bir araya gelerek Fransa Devletinin beklentilerini de karşılayacak şekilde ortak bir müfredat ve standartlar belirlemelidirler. Bu eğitimin hem laiklik ilkelerine uygun olması hem de dini bilgilerin yanı sıra mevcut örnek programlarda görüldüğü üzere sosyoloji, hukuk ve psikoloji gibi disiplinlere yer vermesi önemlidir. Zira hukuk derslerine Fransa’daki imam eğitimi programlarında yer verilmesi, din görevlilerinin laiklik ilkesine uygun biçimde kamu alanında görev yapabilmelerine ve Fransız hukuk sistemine entegre olabilmelerine katkı sağlayacaktır. Bu derslerin,

imamların dini rehberlik rollerini yerine getirirken toplumsal uyum, hukuki sınırlar ve kamu etiği çerçevesinde hareket etmelerine de katkı sunması beklenmektedir.

İkinci olarak, laiklik ilkelerine zarar vermeden, devlet üniversiteleri ile Müslüman dernekler arasında iş birliği sağlanmalı ve imamların Fransız toplumu ile daha uyumlu hale gelmesi teşvik edilmelidir. Paris Katolik Enstitüsü ile El-Gazali Enstitüsü arasında yürütülen ortak eğitim programları ya da Lyon Üniversitesi'nde sunulan dinî temsil ve İslam kültürü odaklı sertifika programları bu iş birliğine yönelik başarılı örnekler arasında yer almaktadır. Bu tür modellerin, imamların hem dini hem de toplumsal yeterliliklerini güçlendirdiği dikkate alındığında, benzer uygulamaların farklı bölgelerde yaygınlaştırılması ve kurumsal düzeyde desteklenmesi büyük önem taşımaktadır.

Üçüncü olarak, imamlık mesleğinin akademik ve mesleki bir statü kazanması için resmi diploma programları oluşturulmalı ve imamların mesleki yeterlilikleri belgelendirilerek meslek daha cazip hale getirilmelidir. Her ne kadar 1905 Laiklik Yasası kamu üniversitelerinde İslam ilahiyatı benzeri programların açılmasına yasal olarak izin vermese de bu durum imamlık mesleğinin akademik ve mesleki yönden desteklenmesini bütünüyle engellememektedir. Bu bağlamda, Fransa'daki mevcut dini kurumlarda formasyon alan imam adayları, çeşitli üniversitelerde geliştirilecek sertifika ve diploma programları aracılığıyla, laiklik hukuku, etik ve dinî temsil gibi alanlarda desteklenebilir. Program sonunda verilecek resmî belgeler ise imamlık mesleğinin kurumsal düzeyde tanınmasına ve mesleğin profesyonel standartlara kavuşarak daha cazip hale gelmesine katkı sağlayacaktır.

Dördüncü olarak imamların eğitimi için oluşturulacak müfredata Fransızca dil yeterliliği ile Fransa'nın sosyo-kültürel yapısına dair derslerin entegre edilmesi gerekmektedir. Görev yapan imamlar için ise periyodik hizmet içi eğitimler düzenlenmeli ve güncel toplumsal sorunlar ile radikalleşme gibi konularda bilinçlendirme programları sunulmalıdır.

Beşinci olarak, mevcut durumda derneklerin dışardan daha doğru ifadesiyle köken ülkelerinde mali destek alması yasaklanmıştır. Dini dernekleri büyük sıkıntıya sokan tümenden yasaklama yerine imamların mali bağımsızlığını sağlamak için finansman konusunda daha şeffaf bir model benimsenmelidir. Burada kastedilen "şeffaf finansman modeli", imamların maaşları ve camilerin faaliyet giderleri gibi harcamaların kaynağının açıkça belgelenmesi, düzenli denetimlere tabi tutulması ve kamu otoriteleri ile sivil toplum nezdinde izlenebilir olmasıdır. Böylece hem Fransa'daki cami ve derneklerin ekonomik yönden sıkıntı yaşamasının önüne geçilecek hem de Fransa devleti açısından dini derneklere yönelik mali akış kontrol altına alınarak radikalleşme, yabancı etki veya yasa dışı faaliyetlerle ilişkilendirilme riskleri ve güvenlik kaygıları minimize edilecektir.

Sonuç olarak, Fransa'daki imam eğitimi ve istihdam politikaları, laiklik ilkeleri ile Müslüman toplulukların talepleri arasında hassas bir denge gerektirmektedir. Fransa, laiklik anlayışını koruyarak Müslüman toplumun dini ihtiyaçlarına yanıt

verebilecek sürdürülebilir bir imam eğitimi modeli geliştirmediği sürece, imam yetiştirme sürecine dair mevcut sorunlar devam edecektir. Bu nedenle, Fransa'da imam eğitimi ve istihdamına yönelik reformların hem Müslüman toplulukların beklentilerini karşılayacak hem de ülkenin laiklik prensipleriyle uyumlu olacak şekilde kapsamlı bir strateji çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

Kaynakça/References

- Abdelkader, Engy. "A Comparative Analysis of European Islamophobia". *UCLA Journal of Islamic and Near Eastern Law*. 16/1 (2017).
- Ajala, Imène. "France's Anti-separatism Law is Increasing the Securitisation of Muslims". *An Initiative of the Asia Institute*. Erişim 01.05.2024. <https://www.melbourneasiareview.edu.au/frances-anti-separatism-law-is-increasing-the-securitisation-of-muslims/>
- Anadolu Ajansı. "Strazburg Yunus Emre Açık Öğretim İmam Hatip Lisesi 4. Dönem Mezunlarını Verdi". Erişim 03.05.2025. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/strazburg-yunus-emre-acik-ogretim-imam-hatip-lisesi-4-donem-mezunlarini-verdi/2703264?utm_source=chatgpt.com
- Aslan, Funda. *Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'nin (DİTİB) Din Eğitimi ve Din Hizmetleri Çalışmaları* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).
- Audureau, William. "Que Pèse Vraiment la Turquie dans L'islam de France?". *Le Monde*. Erişim 31.01.2025 https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2020/11/05/que-pese-vraiment-la-turquie-dans-l-islam-de-france_6058644_4355770.html
- Baron, Hervé Vieillard. "L'İslâm en France: Dynamiques, Fragmentation et Perspectives". *Information Géographique* 1 (2016), 22-53.
- Dakaj, Kadri vd. "Le Rôle de l'Etat Dans la Formation des Imams en France et en Allemagne". *Master Européen de Gouvernance et D'administration MEGA* (2019-2020).
- Ergün, Abdullah. "Avrupa'da İmam-Hatip Eğitimi". *Perspektif*. Erişim 30.05.2024 <https://perspektif.eu/2024/04/02/avrupada-imam-hatip-egitimi/>
- Fransa DİTİB. *İmam Yetiştirme Okulu*. Erişim 02.02.2025. <https://ditibfrance.fr/sekme-detay/200>
- Frigoli, Gilles ve Ivaldi, Gilles. "L'extrême Droite et l'İslâm: Fractures Idéologiques et Stratégies Électorales". *Hommes & Migration*. 1/1316 (2017), 27-34.
- Godard, Bernard. "Les États musulmans et l'İslâm de France". *Politique Étrangère* 3 (2015), 177-189.
- Gordner, Matthew J. "Challenging The French Exception: 'Islam' and Laïcité, In-Spire Journal of Law". *Politics and Societies* 3/2 (2008), 72-87.
- Hashas, Mohammed. "The European Imam. A Nationalized Religious Authority." *Imams in Western Europe: Developments, Transformations, and Institutional*

- Challenges*. ed. Mohammed Hashas vd. 79-100. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018.
- Henriques, Sofia Soter. *An Attempt to Create an Islam That the French Can Accept: A Post-Colonial Study of Race, Immigration and Gender in French Laïcité*. Budapeşte: Central European University, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- IRIC. *France Will no longer Accept Imams Trained by Foreign Countries*. Erişim 25.05.2024. <https://iric.org/france-will-no-longer-accept-imams-trained-by-foreign-countries/>
- IESH. *Formation D'imams et de Cadres Religieux Depuis 1990*. Erişim 24.12.2024. <https://iesh.fr/>
- Jardin, Antoine. "A French Islam Is Possible", *Institut Montaigne Report* September 2016.
- Jouanneau, Solenne. "Régulariser ou non un Imam Étranger en France: Droit au Séjour et Définition du «Bon Imam» en Pays Laïque". *Politix*. 22/86 (2009), 147-166.
- Khader, Rafia. *Islam Française: The French State's Response to a National Identity Crisis*. Chicago: Yüksek Lisans Tezi, The University of Chicago, 2014.
- Köseoğlu, Ferhan. "Fransa'nın 'Statüsüz' İmamları ve Fransa'da İmam Eğitimi". *Perspektif*. Erişim 03.05.2025. <https://perspektif.eu/2019/01/06/fransanin-statusuz-imamlari-ve-fransada-imam-egitimi/>
- Kramer, Steven Philip. "France's Muslim Predicament". *National Interest* (March/April 2020), 47-61.
- Laborde, Cecile. "Secular Philosophy and Muslim Headscarves in Schools". *The Journal of Political Philosophy*. 13/3 (2005), 305-329.
- La Dépêche. "Laïcité: Comment Macron Veut Réorganiser le Culte Musulman en France." Erişim 21.01.2025. <https://www.ladepeche.fr/article/2018/02/12/2740737-laicite-comment-macron-veut-reorganiser-le-culte-musulman-en-france.html>
- La Formation des Imams. *Le Journal des Musulmanes et Musulmans en France*. Erişim 22.01.2025. <https://musulmansenfrance.fr/comment-devient-on-imam/>
- Lauzun, Hélène de. "The European Conservative. French Government Puts an End to Imams Paid by Foreign Countries". *The European Conservative*. Erişim 25.05.2024 <https://europeanconservative.com/articles/news/french-government-puts-an-end-to-imams-paid-by-foreign-countries/>
- Liberation. "Un Premier Conseil National des Imams Installé Sans Faire l'unanimité Chez les Musulmans de France" (21 Novembre 2021) Erişim 17.01.2025. <https://www.liberation.fr/societe/religions/un-premier-conseil-national-des->

imams-installe-sans-faire-lunanimite-chef-les-musulmans-de-france-20211121_3XGCQPHXEFHLZBZMU2P2KYB4/

Lombard Latune, Marie Amélie- Airault, Pascal. "Imams et Enseignants Détachés: Un Accord en Trompe L'oeil Avec la Turquie". *Journal l'Opinion*. Erişim 31.01.2025. <https://www.lopinion.fr/edition/politique/imamsenseignants-detaches-accord-en-trompe-l-oeil-turquie-225295>.

Maclure, Jocalyn – Taylor, Charles. *Laïcité et Liberté Conscience*. Saint-Denis: Les Edition du Boreal, 2010.

Meizonnet, Nicolas. "UOIF Et Frères Musulmans: Nous Laissons Faire!". Erişim 25.05.2024 <https://rassemblementnational.fr/tribunes-libres/uoif-et-freres-musulmans-nous-laissons-faire-2>

Ministere des Habous et des Affaires Islamiques, "Institut Mohammed VI de Formation des Imams Prédicateurs et des Prédicatrices", Erişim 05.05.2025 <https://www.habous.gov.ma/fr/formation-et-qualification/245-formation-et-requalification>

Planavergne, Lucas. "Requête Devant la CEDH, Deuxième Vie en Belgique: Que Devient le Collectif Contre l'islamophobie en France?". *Marianne*, Erişim 01.05.2025 <https://www.marianne.net/societe/laicite-et-religions/requete-devant-la-cedh-deuxieme-vie-en-belgique-que-devient-le-collectif-contre-lislamophobie-en-france>

Rhouma, Hanan Ben. "Formation des Imams: La Grande Mosquée de Paris Inaugure l'école Nationale Ibn Badis. *Saphirnews*. Erişim 07.05.2025. https://www.saphirnews.com/Formation-des-imams-la-Grande-Mosquee-de-Paris-inaugure-l-ecole-nationale-Ibn-Badis_a30637.html

Rubiliani-Lenne, Sylvie. "L'enseignement Moral et Civique en France en 2020. De l'extrême Violence à la Reconquête du Vivre Ensemble". *Topique* 151 (2021), 145-158.

Sèze, Romain. *Être Imam en France: Transformation du 'Clergé' Musulman en Contexte Minoritaire* (Paris: CERF, 2013).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Uluslararası İlahiyat Programı Tanıtım ve Başvuru Kılavuzu, Erişim 02.02.2025.

Thibault, Marie-Hélène. "France no Longer Wants Foreign Imams But no Solutions are Offered". *ME-NA Researc Center*. Erişim 20.12. 2024 <https://www.mena-researchcenter.org/france-no-longer-wants-foreign-imams-but-no-solutions-are-offered/>

Tolan, John. “A French Paradox? Islam and Laïcité”. *Georgetown Journal of International Affairs*. 18 /2 (Summer/Fall 2017), 41-50.

UMF, Qui Sommes Nous, Erişim 05.05.2025 <https://formation.umfrance.fr/qui-sommes-nous/>

Yılmaz, Gülsevim. *UIP Mezunları Hakkında*. E-Posta 02.05.2025, Alıcı Zehra Gelici.

